

TỔ CHỨC HOẠT ĐỘNG TRẢI NGHIỆM CHO HỌC SINH LỚP 6 TRONG DẠY HỌC ĐỌC HIỂU VĂN BẢN *CÔ BÉ BÁN DIÊM*

Nguyễn Thị Liên¹

TÓM TẮT

Trải nghiệm là một trong những hình thức tổ chức dạy học có ưu thế trong việc phát triển phẩm chất, năng lực học sinh. Trên cơ sở lý thuyết về học tập trải nghiệm, bài viết đề xuất nội dung, cách thức tổ chức một số hoạt động trải nghiệm cho học sinh trong dạy học đọc hiểu văn bản Cô bé bán diêm ở chương trình Ngữ văn lớp 6 hiện hành. Hoạt động trải nghiệm nếu được chuẩn bị chu đáo, tổ chức bài bản, nghiêm túc sẽ phát huy năng lực đọc hiểu đồng thời góp phần phát triển năng lực giải quyết vấn đề và sáng tạo của học sinh, đáp ứng được yêu cầu của chương trình đổi mới giáo dục hiện nay.

Từ khóa: Hoạt động trải nghiệm, Cô bé bán diêm, đọc hiểu văn bản.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong Chương trình Giáo dục phổ thông tổng thể năm 2018, hoạt động trải nghiệm là hoạt động giáo dục bắt buộc thực hiện từ lớp 1 đến lớp 12. Ở bậc Tiểu học, hoạt động này được gọi là hoạt động trải nghiệm, bậc trung học cơ sở và trung học phổ thông được gọi là hoạt động trải nghiệm, hướng nghiệp. Hoạt động trải nghiệm được xem là một bộ phận hữu cơ không thể thiếu trong giáo dục nói chung và quá trình dạy học nói riêng ở nhà trường phổ thông, góp phần thực hiện các mục tiêu giáo dục. Việc đưa hoạt động trải nghiệm vào trong chương trình giáo dục phổ thông mới sẽ “tạo cơ hội cho học sinh tiếp cận thực tế, thể nghiệm các cảm xúc tích cực, khai thác những kinh nghiệm đã có và huy động tổng hợp kiến thức, kỹ năng của các môn học khác nhau để thực hiện những nhiệm vụ được giao” “thông qua đó, chuyển hoá những kinh nghiệm đã trải qua thành tri thức mới, kỹ năng mới” [1]. Riêng với môn Ngữ văn, hoạt động trải nghiệm phát huy hiệu quả trong việc kết nối văn học và đời sống một cách sâu sắc, phù hợp với nguyên tắc dạy học gắn với thực tiễn, góp phần củng cố, mở rộng vốn tri thức và nâng cao hứng thú học tập của học sinh với môn học. Nói cách khác, hoạt động trải nghiệm được tổ chức tốt sẽ góp phần hiện thực hóa quan niệm “văn học là nhân học”, đưa văn chương về gần với cội nguồn sáng tạo.

Bên cạnh đó, bản chất của hoạt động đọc hiểu là hết sức năng động và phức tạp, trong đó người học vừa phải trải nghiệm cuộc sống, số phận, tình huống trong tác phẩm vừa phải vận dụng tổng hợp các thao tác tư duy, các khả năng nhận thức, siêu nhận thức cùng tình cảm, thái độ,... để tương tác với văn bản, kiến tạo nên những ý nghĩa, “lấp đầy những khoảng trống”, hiện thực hóa “những đề án tiếp nhận” của tác phẩm. Đây cũng là quá trình “lớn lên” của độc giả sau mỗi hành động đọc. Tuy nhiên, hiện nay việc tổ chức hoạt động trải nghiệm

¹ Phòng Quản lý Đào tạo Sau đại học, Trường Đại học Hồng Đức; Email:nguyenthilien@hdu.edu.vn

cho học sinh trong dạy học đọc hiểu văn bản văn học còn mang tính hình thức, nghèo nàn và đơn điệu. Giáo viên chưa hiểu thấu đáo, chưa biết khai thác, lựa chọn nội dung, chủ đề để tổ chức hoạt động trải nghiệm cho học sinh một cách phù hợp; một số hoạt động được tổ chức nhưng chưa xác định rõ mục tiêu sẽ hướng tới hình thành phẩm chất, năng lực gì cho học sinh.

Đọc không đơn thuần là bước đầu tiên để tri giác văn bản mà còn là một quá trình trải nghiệm nhập thân. Trên cơ sở lý thuyết về học tập trải nghiệm và lý thuyết đọc hiểu văn bản, ở bài viết này chúng tôi sẽ nghiên cứu đề xuất nội dung, cách thức tổ chức hoạt động trải nghiệm cho học sinh trong quá trình đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm* ở chương trình Ngữ văn lớp 6 hiện hành, nhằm góp phần nâng cao năng lực đọc hiểu theo hướng phát triển phẩm chất, năng lực học sinh.

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Khái quát chung về học tập trải nghiệm

Lý thuyết học tập trải nghiệm của David Kolb được công bố đầu tiên năm 1971 với tư cách là lý thuyết tương đối toàn diện về phương thức học tập tích lũy và chuyển hóa kinh nghiệm. Theo David Kolb “học tập là quá trình thông qua hành động, chủ thể tạo ra tri thức mới trên cơ sở trải nghiệm thực tế”, “học tập là quá trình kiến tạo ra tri thức, nó là kết quả của sự chuyển hóa giữa kiến thức xã hội và kiến thức cá nhân” [10]. Lý thuyết học tập trải nghiệm đã được ứng dụng rộng rãi ở nhiều quốc gia trên thế giới và đang tiếp tục phát triển trong thời đại hiện nay.

Theo cấu trúc Chương trình giáo dục phổ thông tổng thể năm 2018, mỗi năm ở cấp Trung học cơ sở, học sinh được tham gia 105 tiết hoạt động trải nghiệm. Nhưng bên cạnh các tiết học trải nghiệm độc lập này, theo tinh thần tích hợp, mỗi môn học còn có các nội dung trải nghiệm đặc thù. Hoạt động trải nghiệm có thể diễn ra ở mọi thời điểm, gắn liền với mọi môn học.

Học tập thông qua trải nghiệm là quá trình học tập tích cực, chủ động, sáng tạo và hiệu quả, trong đó học sinh dựa trên sự tổng hợp kiến thức của nhiều lĩnh vực giáo dục và nhóm kỹ năng khác nhau để trải nghiệm, tham gia hoạt động phục vụ cộng đồng dưới sự hướng dẫn và tổ chức của nhà giáo dục. Trong quá trình học tập, học sinh có thể tham gia vào tất cả các khâu của quá trình trải nghiệm, có cơ hội được bày tỏ quan điểm, ý tưởng; được thể hiện khả năng sáng tạo của mình, từ đó hình thành và phát triển cho học sinh những giá trị sống, kỹ năng và năng lực cần thiết. Người học còn được tiếp cận thực tế, thâm nhập thực tế để mở rộng sự hiểu biết của bản thân và nâng cao khả năng giải quyết những vấn đề của thực tiễn đời sống, thích ứng nhanh chóng với những thay đổi của xã hội.

Nội dung hoạt động trải nghiệm mang tính tích hợp, tổng hợp. Ngoài kiến thức về xã hội, hoạt động trải nghiệm còn tổng hợp kiến thức và kỹ năng của nhiều môn học, nhiều lĩnh vực học tập và giáo dục như: giáo dục trí tuệ, giáo dục đạo đức, giáo dục kỹ năng sống, giáo dục môi trường, giáo dục giới tính,...

Hoạt động trải nghiệm được tổ chức dưới nhiều hình thức đa dạng và phong phú như: hình thức câu lạc bộ, diễn đàn, chiến dịch, dạy học dự án, tham quan điền dã, sân khấu hóa, hội thi,... Mỗi hình thức hoạt động đều có những ưu nhược điểm nhất định đối với quá trình

dạy học. Tuy nhiên, việc tổ chức cho học sinh trải nghiệm thông qua các hình thức này sẽ giúp học sinh phát huy được phẩm chất và năng lực đáp ứng yêu cầu đổi mới hiện nay.

Tóm lại, học qua trải nghiệm là một phương thức học phân hóa hiệu quả, là môi trường tốt để hình thành phẩm chất, năng lực cho người học. Tuy nhiên, hoạt động trải nghiệm cần được tiến hành có tổ chức, có hướng dẫn theo phương pháp, quy trình nhất định thì mới đạt được mục tiêu mong muốn.

2.2. Thực trạng dạy học đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm* ở lớp 6

Cô bé bán diêm là một trong những văn bản văn học nước ngoài được đưa vào giảng dạy trong chương trình Ngữ văn lớp 6 hiện hành (theo Bộ sách Kết nối tri thức). Đây là một trong những truyện cổ tích nổi tiếng nhất của Andecxen. Qua việc thể hiện tình cảnh đáng thương của cô bé bán diêm nghèo khổ, văn bản đã thể hiện niềm xót thương, đồng cảm của tác giả Andecxen với những con người bất hạnh trong xã hội lúc bấy giờ. Việc cho học sinh lớp 6 tiếp cận với văn bản *Cô bé bán diêm* rất phù hợp với tâm lý lứa tuổi. Văn bản có khả năng giáo dục học sinh lòng cảm thông với nỗi bất hạnh của những người nghèo, giáo dục lòng nhân ái giữa con người với con người, giáo dục trách nhiệm của bản thân đối với gia đình và xã hội.

Qua khảo sát hoạt động dạy và học đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm* tại hai trường Trung học cơ sở trên địa bàn thành phố Thanh Hóa năm học 2021 - 2022 (Trường Trung học cơ sở Lý Tự Trọng và Trường Trung học cơ sở Quang Trung); trên cơ sở khảo sát giáo án, dự giờ và phỏng vấn giáo viên và học sinh, chúng tôi nhận thấy rằng giáo viên đã vận dụng những kiến thức về dạy học đọc hiểu vào giảng dạy văn bản văn học nước ngoài. Tuy nhiên, việc dạy học đọc hiểu văn bản theo lý thuyết trải nghiệm chưa được các giáo viên quan tâm nghiên cứu và chú trọng trong quá trình dạy học. Giáo viên thường không hoặc rất ít tổ chức các hoạt động trải nghiệm cho học sinh. Không phải giáo viên nào cũng biết sử dụng các phương pháp dạy học tích cực, gây được hứng thú, niềm đam mê cho học sinh, nhất là đối với việc dạy học các văn bản văn học nước ngoài. Học sinh luôn tiếp nhận một cách thụ động các tác phẩm văn học nước ngoài mà không được tạo môi trường để trải nghiệm một cách thiết thực, học sinh chủ yếu nghe giảng, ghi chép kiến thức từ bài giảng của giáo viên. Do vậy, học sinh luôn có tâm lý không hứng thú, không say mê, không thích học những văn bản văn học này.

Để giúp học sinh lớp 6 vừa được đọc hiểu sâu sắc tác phẩm, vừa được trải nghiệm thú vị trong quá trình đọc, sau đây chúng tôi đề xuất một số cách thức tổ chức hoạt động trải nghiệm cho học sinh trong quá trình đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm*.

2.3. Một số cách thức tổ chức hoạt động trải nghiệm cho học sinh trong quá trình dạy học đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm*

2.3.1. Trải nghiệm của người đọc trong hoạt động đọc hiểu văn bản

Đọc hiểu văn bản cho học sinh trong dạy học nói chung và môn học Ngữ văn nói riêng là một vấn đề mang tính thời sự trong xu thế giáo dục quốc tế và công cuộc đổi mới giáo

dục tại Việt Nam. Lý thuyết đọc hiểu được phát triển từ Jonathal Culler và Tzevan Todorov với thi pháp cấu trúc thể loại và tác phẩm, được nghiên cứu một cách toàn diện từ cuối thế kỷ XX đầu thế kỷ XXI, phát triển trong những năm gần đây với các đại diện tiêu biểu như: Witser, Witser Frank Smith, Anderson, Winch, Nguyễn Thanh Hùng, Trần Đình Sử, Phạm Thu Hương, Hoàng Thị Mai,...

Đọc là giải thích, hiểu và nó được dùng để chỉ tất cả những hành động của chúng ta nhằm để hiểu, kiến tạo nghĩa cho những gì chúng ta thấy, những gì diễn ra xung quanh chúng ta. Đọc là một quá trình dài hơn chúng ta tưởng tượng, bởi nó không chỉ xảy ra khi đang đọc mà ngay cả sau khi đọc thì người đọc vẫn tiếp tục suy nghĩ về nội dung và những ý tưởng về văn bản đó. Đọc không phải chỉ là tái tạo âm thanh từ chữ viết mà còn là quá trình thức tỉnh cảm xúc, quá trình tri giác và nhuần thấm tín hiệu để giải mã ngôn ngữ, giải mã nghệ thuật, giải mã văn hóa đồng thời với việc huy động vốn sống, kinh nghiệm cá nhân người đọc để lựa chọn giá trị tư tưởng thẩm mỹ và ý nghĩa vốn có của tác phẩm. Đọc không phải chỉ là hoạt động nhận thức nội dung ý nghĩa từ văn bản mà còn là hoạt động trực quan sinh động giàu cảm xúc, có tính trực giác và khái quát trong nếm trải của con người. Đọc văn còn là hành động mang tính chất tâm lí, một hoạt động tinh thần của độc giả, bộc lộ rõ năng lực văn hóa từng người. Qua đọc hiểu, năng lực và tri thức văn hoá của từng người được bộc lộ rõ, đồng thời làm xuất hiện kinh nghiệm văn hoá đọc và làm biến đổi cách thức, chất lượng, tầm văn hoá đọc [8]. Trong bài viết *Từ giảng văn qua phân tích tác phẩm đến dạy học đọc hiểu văn bản văn học*, Trần Đình Sử đã đưa ra cách hiểu khá cụ thể về khái niệm đọc: “Về khái niệm đọc văn bản văn học nhìn chung có thể xác định với sáu nội dung như sau: *Thứ nhất*, đọc là hoạt động tâm lí nhằm giải mã văn bản. Một là chuyển văn bản kí hiệu văn tự thành văn bản bằng ngôn ngữ tương ứng với văn bản chữ viết. Hai là giải mã văn bản để tìm ý nghĩa. *Thứ hai*, đọc là hoạt động tìm nghĩa, vì ý nghĩa là cái không hiển thị rõ ràng nên đọc là hoạt động cảm thụ kết hợp với tư duy nhằm kiến tạo ý nghĩa. *Thứ ba*, đã có vai trò của cảm thụ và tư duy thì đọc là hoạt động mang tính cá thể hoá cao độ, gắn với trình độ, cá tính, trí tuệ của người đọc. Đọc hiểu là tự hiểu. Không ai hiểu hộ được cho ai. *Thứ tư*, sự kiến tạo ý nghĩa xác định đọc là hoạt động sáng tạo. *Thứ năm*, hoạt động tìm nghĩa là quá trình đối thoại với tác giả và cộng đồng lí giải - tính liên chủ thể, tính hợp tác. *Thứ sáu*, hoạt động chiếm lĩnh văn bản tất yếu phải xử lí mối liên hệ giữa văn bản đang đọc với trường văn bản xung quanh - tính liên văn bản, hoạt động liên kết văn hoá” [9]. Có thể nói, đọc hiểu văn bản là quá trình phức tạp trong nhận thức, lĩnh hội và tư duy khoa học của người đọc. Đọc hiểu là hoạt động đọc và giải mã các tầng ý nghĩa của văn bản thông qua khả năng tiếp nhận của người đọc để tiếp nhận, chiếm lĩnh những giá trị tư tưởng, nghệ thuật của tác phẩm và định hướng hiệu quả tác động về nhận thức và thẩm mỹ nơi người đọc, từ đó hình thành những kĩ năng, năng lực và phẩm chất khác nhau cho người đọc.

Theo lý thuyết đọc hiểu, quá trình dạy học đọc hiểu chia thành ba giai đoạn: trước khi đọc, trong khi đọc và sau khi đọc. Trước khi đọc, học sinh được cung cấp hiểu biết về một chiến thuật đọc cụ thể, được huy động tri thức nền và tâm thế đọc, được cung cấp thông tin về tác giả, tác phẩm. Trong khi đọc, học sinh được hướng dẫn để sử dụng chiến thuật đọc. Sau khi đọc, học sinh được hướng dẫn để tái tạo thông tin của văn bản; phân tích văn bản; mở rộng và phản biện.

Trong quá trình dạy học đọc hiểu văn bản, để phát huy năng lực đọc hiểu của học sinh, giáo viên có thể tổ chức cho học sinh các hoạt động trải nghiệm trước - trong - sau khi đọc với nhiều cách thức tổ chức khác nhau. Đó có thể là hoạt động trải nghiệm hồi ức, kỷ niệm, chứng kiến trước khi đọc hiểu văn bản; các hoạt động trải nghiệm hình dung, tưởng tượng; kết nối; nhập vai trong quá trình đọc; các hoạt động trải nghiệm đóng kịch, tiểu phẩm; điều tra, khảo sát sau khi đọc,... Việc tổ chức hoạt động trải nghiệm trong dạy học đọc hiểu văn bản giúp cho học sinh thâm nhập sâu hơn vào văn bản, hiểu hơn về văn bản và phát triển được năng lực đọc hiểu; phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của học sinh.

2.3.2. Cách thức tổ chức hoạt động trải nghiệm cho học sinh trong dạy học đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm*

2.3.2.1. Tổ chức hoạt động trải nghiệm cho học sinh trước khi đọc hiểu văn bản

Theo lý thuyết tiếp nhận, người đọc đến với tác phẩm văn chương từ nền tảng những trải nghiệm đời sống và thẩm mỹ mà mình có. Tuy vậy, với bạn đọc học sinh, nếu bước chuẩn bị không được tổ chức chu đáo thì tri thức và trải nghiệm nền sẽ không được huy động và sử dụng một cách hiệu quả. Để có thể tìm ra cánh cửa dễ dàng bước vào thế giới nghệ thuật của văn bản, để học sinh có tâm thế sẵn sàng bắt đầu một quá trình “sống qua một mối quan hệ” với văn bản, giáo viên phải biết khơi gợi cho học sinh, tổ chức cho học sinh trải nghiệm trước khi đọc.

Trước khi đọc, dưới sự hướng dẫn của giáo viên, học sinh sẽ được cung cấp hiểu biết về một chiến thuật đọc cụ thể để thâm nhập văn bản. Với văn bản *Cô bé bán diêm*, trước khi dạy học đọc hiểu, để dẫn dắt và khơi gợi học sinh bước vào quá trình thâm nhập văn bản, giáo viên có thể tổ chức cho học sinh một số hoạt động trải nghiệm. Mở đầu tiết học, giáo viên có thể cho học sinh nghe giai điệu bài hát *Đứa bé* của nhạc sĩ Minh Khang hoặc bài hát *Dấu chấm hỏi* của nhạc sĩ Thế Hiển. Có lẽ, số phận của những đứa trẻ trong hai bài hát trên có nhiều nét tương đồng với số phận của cô bé bán diêm. Khi được nghe bài hát, học sinh sẽ được khơi gợi sự đồng cảm, sẽ chia sẻ với số phận của những em bé có hoàn cảnh thiếu may mắn, chịu nhiều khổ cực trong xã hội. Hoặc trước khi tiếp cận tác phẩm, giáo viên có thể giới thiệu ngắn gọn một truyện kể hoặc một bộ phim có nhân vật trẻ em gây ấn tượng. Một số bộ phim hoạt hình như: *Đô-rê-mon*, *Thám tử lừng danh Conan*... Một số truyện kể như: *Tôi thấy hoa vàng trên cỏ xanh* (Nguyễn Nhật Ánh), *Gió lạnh đầu mùa* (Thạch Lam)... giáo viên cũng có thể yêu cầu học sinh chia sẻ một vài cảm nhận của mình về những gì liên quan đến tác phẩm hoặc nhân vật chính trong tác phẩm. Điều này sẽ tạo nên bầu không khí gần gũi với văn bản, khơi gợi cảm xúc ở học sinh trước khi đọc hiểu văn bản.

Giáo viên cũng có thể cho học sinh trải nghiệm để khởi động trước khi đọc hiểu văn bản bằng cách đưa ra tình huống cho học sinh chia sẻ những kỷ niệm, hồi ức như: *Em đã từng làm việc tốt chưa? Phản ứng của người nhận được lòng tốt của em như thế nào? Em đã từng chứng kiến những số phận tương tự như cô bé bán diêm trong đời thật chưa? Cảm xúc của em lúc đó như thế nào?...* Với việc khởi động tình huống như vậy, học sinh nhớ lại các trải nghiệm của mình trong cuộc sống. Từ tình huống đó, giáo viên có thể liên hệ với tác

giả Andecxen và câu chuyện về cô bé bán diêm: Nhà văn Andecxen cũng từng có những trải nghiệm về cuộc đời, về lòng tốt, về tình người như phần nào tình huống các em trải nghiệm. Yêu cầu học sinh kể lại những trải nghiệm từ chính bản thân để kết nối với câu chuyện trong văn bản đó là cách mà giáo viên có thể sử dụng để dẫn dắt học sinh bước vào quá trình đọc hiểu văn bản một cách tự nhiên và hiệu quả.

Để tiếp cận văn bản, học sinh cũng cần có những tri thức trải nghiệm nhất định. Vì vậy, ngay trong bước chuẩn bị, để tăng sự ấn tượng, cảm xúc, tạo tiền đề cho việc thâm nhập văn bản từ lập trường thẩm mỹ, giáo viên nên bổ sung thêm các thông tin về con người của nhà văn - người sáng tạo văn bản. Đây là những thông tin giáo viên có thể cung cấp để học sinh bổ sung hiểu biết về chân dung nhà văn Andecxen bên cạnh phần giới thiệu ngắn gọn về tác giả trong sách giáo khoa. Đó là một Andecxen với thời thơ ấu khốn khó, đó là một Andecxen từng là biểu tượng của sự kỳ quặc, một số truyện cổ tích của Andecxen là tự truyện... Ngoài ra, trước khi đọc hiểu văn bản, giáo viên cũng có thể cho học sinh quan sát bản đồ tự nhiên Đan Mạch và đặc trưng về thiên nhiên, khí hậu của vùng đất nơi đây. Cách vào bài này vừa rèn cho học sinh năng lực quan sát, vừa tạo hứng thú và trải nghiệm thực tế cho học sinh tiếp cận văn bản một cách hứng khởi hơn, hiệu quả hơn.

2.3.2.2. Tổ chức cho học sinh trải nghiệm trong quá trình đọc hiểu văn bản

Đây là giai đoạn học sinh trực tiếp đọc, thâm nhập văn bản bằng việc trải nghiệm qua việc đọc và các hình thức tiếp xúc văn bản hỗ trợ khác (như nghe, xem,...). Giáo viên sẽ dành thời gian để cho học sinh đọc và có hình thức khơi gợi, kích lệ để học sinh bộc lộ cảm nhận ban đầu về các nhân vật, chi tiết,... trong văn bản, từ đó giúp học sinh phát triển, đi sâu vào thế giới văn bản. Đây là khâu học sinh bắt đầu tri giác với những con chữ trong văn bản để chuyển đổi hệ thống kí hiệu ngôn ngữ trên trang sách thành hệ thống tín hiệu vang lên trong đầu óc. Đây cũng là giai đoạn thể hiện rõ nhất sự phức tạp, phát triển không ngừng của các hành động đọc và sự sáng tạo của chủ đề đọc ở mọi phương diện, giúp học sinh có những rung cảm thực sự dựa trên sự tinh nhạy trong tư duy ngôn ngữ và sự sâu sắc trong cảm nhận.

Khi đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm*, giáo viên có thể tiến hành nhiều thao tác, hoạt động cho học sinh thực hiện như: hoạt động đọc, hình dung, liên tưởng, tưởng tượng; cắt nghĩa, phân tích, suy luận; đánh giá, bình luận, so sánh; liên hệ và vận dụng,... Để giúp học sinh đi sâu vào văn bản và có những rung cảm thực sự, giáo viên có thể tổ chức các hoạt động trải nghiệm cho học sinh như: hoạt động trải nghiệm hình dung, tưởng tượng; hoạt động trải nghiệm kết nối; hoạt động trải nghiệm nhập vai, hoạt động trải nghiệm giải quyết vấn đề... Những hoạt động trải nghiệm này vừa mang đến cảm xúc, vừa góp phần hình thành kiến thức và nâng cao kỹ năng đọc cho học sinh.

Để kích thích sự tưởng tượng, sáng tạo của học sinh khi đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm*, giáo viên có thể hướng dẫn học sinh hoạt động trải nghiệm hình dung, tưởng tượng bằng cách đưa ra các tình huống. Chẳng hạn: *Kết thúc truyện tác giả viết: “Mọi người bảo nhau: “Chắc nó muốn sưởi ấm”, nhưng chẳng ai biết những cái kỳ diệu mà em đó trông thấy...”*. Em hãy kể lại những điều kỳ diệu mà em bé đó trông thấy trong đêm giao thừa và giải thích vì sao tác giả lại gọi đó là những cái kỳ diệu?

Giáo viên cũng có thể yêu cầu học sinh tưởng tượng ra cách kết thúc khác của câu chuyện: *Từ cốt truyện về một em bé nghèo, mồ côi mẹ, phải bán diêm trong đêm đông lạnh giá với những ao ước rất con người về một chiếc lò sưởi ấm, một bữa ăn no và một ao ước rất tình người đó là gặp lại bà của mình nơi thiên đường, không có đau buồn, không còn đói khát và lạnh giá, em hãy tưởng tượng ra cách kết thúc khác của câu chuyện?* Giáo viên có thể chia lớp thành từng nhóm, mỗi nhóm sẽ đưa ra những cách kết thúc khác nhau. Học sinh sẽ thỏa sức tưởng tượng và sáng tạo. Chẳng hạn, các em có thể tưởng tượng sự xuất hiện của một nhân vật nào đó ở cuối truyện (người đi đường, bà Tiên, ông Bụt, Thượng đế,...) có thể giúp đỡ cô bé và mang người bà trở về bên cô bé; hoặc đó sự tỉnh ngộ của ông bố sau những cơn say triền miên để giang rộng vòng tay đón cô con gái nhỏ và khép lại câu chuyện là một gia đình ấm cúng với bữa cơm quây quần. Mỗi cách kết thúc đưa những cái nhìn khác nhau về số phận của cô bé bán diêm của học sinh nhưng thông qua hoạt động trải nghiệm này, học sinh có thể phát huy được trí tưởng tượng sáng tạo của mình, đồng thời giáo viên cũng có thể đánh giá được khả năng thâm nhập văn bản của học sinh.

Bên cạnh hoạt động trải nghiệm hình dung, tưởng tượng; khi đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm*, giáo viên có thể tổ chức cho học sinh hoạt động trải nghiệm nhập vai nhân vật. Đây là hoạt động trải nghiệm hấp dẫn và khá hiệu quả. Hoạt động nhập vai của học sinh có thể triển khai ở nhiều mức độ. Ở mức đầu tiên, hoạt động nhập vai gắn với việc tái tạo những gì đã được tác giả thể hiện trong văn bản, hướng đến cá nhân hóa sự cảm thụ của học sinh. Mức độ cao hơn là sự sáng tạo, thường hướng tới những khoảng trống đa nghĩa, tìm tòi riêng của từng cá nhân người học hoặc một khả năng trải nghiệm khác so với những gì các nhân vật trong văn bản đã thể hiện. Hoạt động này có thể diễn ra với nhiều hình thức như: Đóng kịch; Bức thư ngỏ, Lời tâm tình của nhân vật; Nếu là nhân vật, tôi sẽ; Nhật ký của nhân vật; Cuộc du lịch kỳ thú của nhân vật trải qua; Gặp gỡ với nhân vật,... Trong truyện ngắn *Cô bé bán diêm*, giáo viên có thể cho học sinh trải nghiệm thông qua nhiều vai nhân vật khác nhau. Giáo viên có thể hướng dẫn học sinh đặt mình vào thế giới của cô bé bán diêm để trực tiếp cảm nhận được số phận đáng thương của cô bé; để tưởng tượng ra thế giới thực tại và ước mơ của cô bé. Giáo viên có thể đưa ra tình huống: *Em hãy đặt mình vào thế giới của nhân vật cô bé bán diêm và hình dung về cuộc sống của nhân vật?* Khi được đặt mình vào thế giới của cô bé, học sinh sẽ cảm nhận được số phận đáng thương, tội nghiệp của cô bé khi phải sống với người cha nghiện rượu, tàn nhẫn; hoàn cảnh của cô bé trong đêm giao thừa rét mướt khi nhà nhà sáng rực ánh đèn cùng mùi thơm của thức ăn tỏa ra khắp góc ngách, một mình cô bé phải đi bán diêm với bộ quần áo mỏng manh đầy những mảnh vá, đôi dép gỗ duy nhất đã bị mất, đôi chân trần bước đi trên nền tuyết lạnh buốt,... Từ những cảm nhận của học sinh khi đặt mình vào thế giới của nhân vật, giáo viên có thể yêu cầu học sinh kể lại câu chuyện bằng lời kể của mình.

Giáo viên cũng có thể yêu cầu học sinh đóng vai nhân vật người đi đường kể về số phận của cô bé bán diêm mà họ chính là người chứng kiến; có thể hóa thân vào vai nhân vật người bà kể về số phận bất hạnh của cháu gái; hoặc có thể hóa thân vào vai người bố để kể về đứa con gái mà ông đã hắt hủi và đối xử tàn nhẫn... Giáo viên sẽ chia lớp thành từng

nhóm, mỗi nhóm sẽ đóng một vai nhân vật, kể theo cảm xúc, tính cách của từng nhân vật. Giáo viên sẽ tóm lược nội dung văn bản *Cô bé bán diêm* để học sinh hiểu được cốt truyện, làm mẫu cách nhập vai một nhân vật cụ thể để kể chuyện; sau đó hướng dẫn học sinh các nhóm phân tích các biểu hiện tình cảm, thái độ, suy nghĩ của các nhân vật; xác định giọng điệu và ngữ điệu phù hợp với các nhân vật. Sau thời gian chuẩn bị nhất định, giáo viên yêu cầu các nhóm thi kể lại câu chuyện bằng cách nhập vai nhân vật trên lớp, phát phiếu đánh giá để các nhóm tự đánh giá và đánh giá lẫn nhau dựa trên tiêu chí đã công bố.

Đặc biệt, giáo viên có thể cho học sinh trải nghiệm vai Andecxen - người sáng tạo ra tác phẩm. Giáo viên có nhiều sự lựa chọn khi hướng dẫn học sinh trải nghiệm vai người sáng tạo tác phẩm như: Đối thoại cùng tác giả Andecxen hay Ghế nóng (học sinh vào vai người viết để trả lời các câu hỏi được bạn đọc phỏng vấn về tác phẩm *Cô bé bán diêm*), Tâm tình cùng bạn đọc (học sinh vào vai nhà văn Andecxen để trải nghiệm quá trình tác giả sinh thành ra tác phẩm và những điều tác giả gửi gắm, kì vọng vào đứa con tinh thần này), Sáng tác cùng nhà văn Andecxen (học sinh sẽ viết lại, viết thêm, nối dài tác phẩm)... Bằng gợi dẫn: “Bạn đọc thân mến! Các bạn đang cầm trên tay tác phẩm mà tôi vô cùng yêu quý: *Cô bé bán diêm*”. Với tôi tác phẩm *cô bé bán diêm* là...”, học sinh sẽ có cơ hội nhập vai nhà văn Andecxen viết tiếp lời tâm sự, những kí thác của tác giả khi viết nên tác phẩm. Từ việc trải nghiệm vai tác giả Andecxen, học sinh có thể giải mã sâu sắc hơn thông điệp nghệ thuật của văn bản; học sinh cũng có thể mở cánh cửa tác phẩm về phía hiện tại và tương lai, thổi một sức sống mới vào sáng tác để nó luôn thực sự đồng hành cùng mỗi thế hệ.

Để đánh giá lại quá trình đọc hiểu văn bản của học sinh, góp phần củng cố thêm kiến thức, giáo viên có thể đặt các câu hỏi cho học sinh như: *Thông qua câu chuyện về cô bé bán diêm, nhà văn Andecxen đã gửi đến mọi người bức thông điệp gì? Thông điệp đó có ý nghĩa như thế nào đối với cuộc sống của em? Em đánh giá như thế nào về nghệ thuật xây dựng nhân vật cô bé bán diêm của nhà văn Andecxen?*... Khi trả lời các câu hỏi này, học sinh sẽ đánh giá, suy ngẫm lại những kiến thức mình đã lĩnh hội được trong quá trình đọc hiểu. Đây là quá trình học sinh tự phản hồi, tự nhận thức về văn bản... để có thể rút ra bài học cho bản thân, qua đó tự phát triển. Việc nhìn nhận lại giúp học sinh nhận ra ưu điểm, khả năng của bản thân cũng như của các bạn đọc. Giáo viên cũng có thể yêu cầu học sinh vạch nhanh đường biểu diễn cảm xúc, nhận thức,... của bản thân khi nhìn lại quá trình đọc của mình hoặc của mình với các bạn trong lớp, sau đó lí giải ngắn gọn. Chẳng hạn: *Nhìn lại bản thân với tư cách người đọc, em thử vẽ đường biểu diễn cảm xúc của mình khi đọc *Cô bé bán diêm*?* Giáo viên có thể yêu cầu học sinh tự tái hiện lại gương mặt người đọc của bản thân qua việc mô tả bằng lời: tôi đã... khi đọc đoạn, rồi tôi lại... khi đọc đoạn,... bây giờ thì tôi đã hiểu,...; tự tái hiện lại gương mặt người đọc của bản thân qua việc thể hiện bằng các kí hiệu kết hợp với ngôn ngữ (ví dụ kí hiệu mặt cười, mặt mếu,...); ghi ra một vài điều cá nhân cảm thấy hài lòng về khả năng đọc văn bản, một đôi điều chưa hài lòng về khả năng đọc văn bản của bản thân hoặc của các bạn đọc khác trong lớp học,... Hoặc giáo viên có thể yêu cầu học sinh viết một bài thơ ngắn diễn tả cảm xúc về nhân vật cô bé bán diêm, về câu chuyện cô bé bán diêm,...

Thông qua các hình thức trải nghiệm trong quá trình đọc, các tác phẩm văn học dường như sống động và hấp dẫn hơn đối với học sinh so với những giờ giảng trên lớp. Các em học

sinh được dành thời gian nghiên cứu về đặc điểm, tính cách nhân vật, từ đó “nhập vai” sao cho sát nhất với nội dung của tác phẩm văn học. Thực tế cho thấy, quá trình nhập vai vào nhân vật, các em học sinh cũng gặp không ít khó khăn, đôi khi còn có sự mâu thuẫn giữa tính cách của học sinh với tính cách của nhân vật; khi đó, đòi hỏi học sinh phải trao đổi, thảo luận với giáo viên, với các bạn trong lớp để đưa ra cách thể hiện phù hợp nhất.

3.2.3. Tổ chức cho học sinh trải nghiệm sau khi đọc hiểu văn bản

Đây là giai đoạn học sinh hoàn thành việc thâm nhập, phân tích, đánh giá văn bản nhưng việc đọc vẫn chưa dừng lại. Quá trình đọc còn tiếp diễn sau khi người đọc đã đi hết hành trình của văn bản. Mặc dù văn bản đã tạm thời được hiểu một cách đầy đủ, song người đọc tiếp tục có những kết nối sâu sắc hơn, rộng hơn, tổng thể hơn; từ đó có những phản hồi, đánh giá và vận dụng cụ thể. Sau khi đọc hiểu văn bản *Cô bé bán diêm*, giáo viên có thể tổ chức cho học sinh một số hoạt động trải nghiệm như: hoạt động xây dựng và trình diễn kịch, tiểu phẩm; hoạt động mở rộng, liên hệ; hoạt động điều tra, khảo sát...

Cho học sinh trải nghiệm thông qua hoạt động đóng kịch, tiểu phẩm là dịp để học sinh rèn luyện kỹ năng cảm thụ tác phẩm, chủ động tham gia vào tác phẩm, được thể hiện sự sáng tạo của mình ở nhiều phương diện. Giáo viên có thể yêu cầu học sinh chia lớp thành nhiều nhóm, các nhóm cùng thực hiện một nhiệm vụ: *Xây dựng kịch bản và trình diễn kịch Cô bé bán diêm*. Giáo viên hướng dẫn học sinh thực hiện: giảng giải cho học sinh hiểu thể nào là hoạt cảnh và đưa ra yêu cầu đối với kịch bản (kịch bản phải đảm bảo xây dựng trên ba giai đoạn: mở đầu, cao trào và kết thúc; viết kịch bản cần tuân theo luật tam duy nhất: một không gian, một thời gian, một sự kiện; trong quá trình xây dựng kịch bản, cần chuyển đổi ngôn ngữ văn học sang ngôn ngữ sân khấu). Giáo viên hướng dẫn học sinh tìm các video, clip về vở kịch, thảo luận cách diễn xuất của diễn viên; đọc văn bản *Cô bé bán diêm* để hiểu nội dung. Giáo viên có thể nêu những câu hỏi sau để định hướng cho học sinh khi viết kịch bản và thực hiện hoạt cảnh: *Thông điệp của nhà văn Andecxen muốn gửi đến độc giả thông qua việc xây dựng câu chuyện về cô bé bán diêm là gì? Lời văn, lời tả trong văn bản sẽ được chuyển thành ngôn ngữ sân khấu như thế nào? Dự định chọn những bản nhạc nào để làm nền? Trang phục của nhân vật cô bé bán diêm như thế nào?...* Giáo viên trao đổi với học sinh về yêu cầu cần đạt đối với phần trình diễn (Giáo viên đưa ra tiêu chí đánh giá cụ thể), hướng dẫn kế hoạch thực hiện. Sau thời gian chuẩn bị (3 tuần hoặc 1 tháng), giáo viên tổ chức cho học sinh trình diễn trực tiếp trên lớp hoặc trình chiếu video, clip (có thể mời phụ huynh đến xem) trong thời gian quy định từ 7 đến 10 phút. Khi học sinh trình diễn, giáo viên có thể nêu một số câu hỏi hoặc hướng dẫn học sinh nêu câu hỏi cho bạn để giúp học sinh suy ngẫm về những gì mình đã trải nghiệm? Ví dụ: *Tại sao em lại chọn trang phục cô bé bán diêm như vậy? Tại sao em lại lựa chọn nhạc nền như vậy? Em muốn gửi thông điệp gì đến người xem? Em học được gì từ phần trình diễn của các bạn? Nếu được làm lại, em sẽ điều chỉnh những gì?...*

Cùng với hoạt động đóng kịch; giáo viên có thể hướng dẫn học sinh hoạt động trải nghiệm liên hệ, mở rộng. Sau khi đọc hiểu văn bản, giáo viên có thể yêu cầu học sinh liên

hệ, đánh giá, so sánh văn bản *Cô bé bán diêm* với các văn bản khác cùng viết về trẻ em. Để học sinh có sự liên hệ, mở rộng sau khi đọc văn bản, giáo viên có thể đặt ra các câu hỏi như: *Hình ảnh cô bé bán diêm trong văn bản gợi nhớ đến hình ảnh những đứa trẻ trong những văn bản văn học nào? Từ đó hãy nêu suy nghĩ của em về vai trò, ý nghĩa của mái ấm gia đình?* Từ câu hỏi đó, học sinh có thể liên hệ với các văn bản khác như: *Trong lòng mẹ* (Nguyễn Hồng), *Hai đứa trẻ* (Thạch Lam), *Thời thơ ấu* (M.Gorokh),...

Từ câu chuyện về số phận của cô bé bán diêm trong văn bản *Cô bé bán diêm*, giáo viên cũng có thể hướng học sinh liên hệ với những số phận bất hạnh trong xã hội hiện nay và yêu cầu học sinh đưa ra quan điểm, cách ứng xử của mình. Giáo viên có thể đặt câu hỏi: *Hiện nay có còn những hoàn cảnh éo le như em bé bán diêm trong truyện hay không? Bản thân em đã tham gia những hoạt động nhân đạo nào?* Từ câu hỏi mở đó, học sinh có thể liên hệ, mở rộng: xã hội ngày nay nhiều em bé gặp hoàn cảnh éo le, bất hạnh, lang thang phải tự kiếm sống (nhặt rác, đánh giày, đi bán vé số, mất cha mẹ do dịch bệnh, thiên tai...). Hoạt động nhân đạo mà các em đã và có thể tham gia là: giúp đỡ những người xung quanh gặp khó khăn, thăm làng trẻ SOS; tham gia quyên góp ủng hộ quần áo, sách vở, đồ dùng cho trẻ em nghèo, trẻ em vùng cao... Sự liên hệ này giúp học sinh có cái nhìn toàn diện và sâu rộng, biết cách thể hiện quan điểm, biết cách liên tưởng so sánh và có những suy luận tích cực, mới mẻ về văn bản; biết hành động, ứng xử nhân văn, nhân ái.

3. KẾT LUẬN

Văn bản *Cô bé bán diêm* là truyện cổ tích giàu giá trị nghệ thuật và nhân đạo của nhà văn Andecxen được đưa vào dạy học trong sách giáo khoa Ngữ văn 6 hiện nay (Bộ sách Kết nối tri thức). Để đạt được hiệu quả trong quá trình dạy học, đáp ứng yêu cầu của quá trình đổi mới toàn diện hiện nay, nâng cao năng lực của người học, giáo viên cần tổ chức đa dạng và linh hoạt các hoạt động trải nghiệm trong dạy học. Trước khi đọc hiểu - là khâu chuẩn bị, giáo viên có thể tổ chức cho học sinh trải nghiệm hoạt động hồi ức, kỷ niệm, chứng kiến,... Trong quá trình đọc hiểu, giáo viên có thể tổ chức cho học sinh trải nghiệm các hoạt động như hình dung, tưởng tượng; kết nối; nhập vai. Sau quá trình đọc, giáo viên có thể tổ chức các hoạt động trải nghiệm đóng kịch, tiểu phẩm; điều tra, khảo sát,... Tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong dạy học đọc hiểu văn bản là một hướng tiếp cận đổi mới phương pháp dạy học hứa hẹn mở ra cơ hội tốt đẹp cho học sinh hình thành và phát triển khả năng đọc hiểu văn bản để chiếm lĩnh những giá trị tốt đẹp của dân tộc và nhân loại, khám phá các khả năng của bản thân để phát triển và trưởng thành.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Chương trình giáo dục phổ thông “Hoạt động trải nghiệm và Hoạt động trải nghiệm, hướng nghiệp”*.
- [2] Nguyễn Thị Dung (2017), Hoạt động trải nghiệm sáng tạo của học sinh lớp 4 khi đọc hiểu văn, *Tạp chí Giáo dục*, Số 406, kỳ 2, tháng 5, tr.24-26.

- [3] Bùi Mạnh Hùng (Tổng chủ biên) (2021), *Ngữ văn 6 (tập 1,2)*, (Bộ sách Kết nối tri thức với cuộc sống), Nxb. Giáo dục, Hà Nội.
- [4] Nguyễn Thanh Hùng (2012), *Kỹ năng đọc hiểu Văn*, Nxb. Đại học Sư phạm, Hà Nội.
- [5] Hoàng Thị Mai (2013), *Lí thuyết ứng đáp của người đọc và việc đổi mới phương pháp dạy học văn ở nhà trường phổ thông*, Kỷ yếu Hội thảo khoa học Quốc gia Về dạy học Ngữ văn ở trường phổ thông Việt Nam, Nxb. Đại học Sư phạm Hà Nội, tr. 639-653.
- [6] Nguyễn Thị Hồng Nam (chủ biên) (2016), *Giáo trình Phương pháp dạy đọc văn bản*, Nxb. Đại học Cần Thơ, Cần Thơ.
- [7] Đỗ Ngọc Thống (2015), Hoạt động trải nghiệm sáng tạo - kinh nghiệm quốc tế và vấn đề của Việt Nam, *Tạp chí Khoa học Giáo dục*, số 115.
- [8] Trần Đình Sử (2004), Đọc hiểu văn bản - một khâu đột phá trong dạy học Ngữ Văn, *Tạp chí Giáo dục*, số 102.
- [9] Trần Đình Sử (2007), *Từ giảng văn qua phân tích tác phẩm đến dạy học đọc hiểu văn bản văn học*, <http://trandinhstu.wordpress.com/2013/09/03/tu-giang-van-qua-phan-tich-den-doc-hieu/>.
- [10] D. A. Kolb (1984), *Experiential learning: experience as the source of learning and development*, Address: Englewood Cliffs, New Jersey; Publisher: Prentice - Hall.

ORGANIZING SOME FIELD TRIPS FOR 6TH GRADERS IN READING COMPREHENSION OF THE WORK OF “A LITTLE MATCH GIRL”

Nguyen Thi Lien

ABSTRACT

Experiential learning is one of the dominant forms of teaching in developing students' qualities and competencies. Based on the theory of experiential learning, the article proposes activities and guides to how to organize some experiential activities for students in teaching reading comprehension, “A Little Match Girl” in the Literature program of 6th grade. If the experiential activities are carefully prepared, they will promote reading comprehension and contribute to developing students' creative and problem-solving abilities, meeting the requirements of the educational reform program.

Keywords: *Experiential activity, “A Little Match Girl”, reading comprehension.*

** Ngày nộp bài: 27/9/2021; Ngày gửi phản biện: 27/9/2021; Ngày duyệt đăng: 16/12/2021*

** Bài báo này là kết quả nghiên cứu từ đề tài cấp cơ sở mã số ĐT-2020-34 của Trường Đại học Hồng Đức*